

Perquè i per què

ALBERT JANÉ (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS)

Vet aquí un parell de casos una mica especials, potser no gaire comentats, sobre la distinció entre la conjunció *perquè* i el conjunt *per què*, constituït per la preposició *per* i el mot fort *què* [pronomen relatiu o interrogatiu].

Considerem, en primer lloc, les oracions següents:

- [1] No se sabia perquè el secretari no havia dit res.
- [2] No se sabia per què el secretari no havia dit res.
- [3] No ho sabíem perquè el secretari no havia dit res.
- [4] No sabíem per què el secretari no havia dit res.
- [5] *No ho sabíem per què el secretari no havia dit res.

Els dos primers exemples són oracions construïdes amb el pronom impersonal *es* (o variants). Com és ben sabut, aquest pronom (diem impersonal, no reflexiu) no admet la combinació amb el pronom neutre *ho*, que fa sempre la funció de complement directe o acusatiu. No es tracta de la condemna d'alguns preceptistes, com s'esdevé en el cas d'altres combinacions, sinó d'un rebuig de la llengua ella mateixa. Com a continuació lògica d'un advertiment com és ara *Això crema diem S'ha d'agafar amb un drap*, no **S'ho ha d'agafar amb un drap*, que és una construcció impossible, estranya a la llengua. És possible, com fan molts, d'analitzar *S'ha d'agafar amb un drap* dient que el pronom neutre, que lògicament seria el seu complement directe, en la construcció amb el pronom impersonal *es* ha esdevingut el subjecte i per això se sobreentén, talment com *Això crema*, en què *Això* fa clarament de subjecte, és reduïble a *Crema*.

En l'exemple [1] hi ha el pronom neutre sobreentès, si es vol, com a representant del subjecte. En tot cas, talment com en *S'ha d'agafar amb un drap*, no hi ha l'expressió explícita d'un complement directe o acusatiu i, per tant, allò que ve a continuació no pot ser sinó una subordinada causal. És una construcció anàloga a [3], en què, com que l'oració principal no és impersonal, el complement directe hi és representat pel pronom neutre *ho*. Aleshores, tant en [2] com en [4], el complement directe del verb de l'oració principal és representat per la subordinada interrogativa indirecta *per què el secretari no havia dit res*.

Assenyallem amb un asterisc l'exemple [5] perquè es tractaria d'una construcció agramatical. Sí, però, que seria admissible la construcció emfàtica següent, amb una coma imprescindible, i, fins i tot, preferentment, amb un signe d'admiració:

- [6] No ho sabíem, per què el secretari no havia dit res!

El pronom impersonal *hom*, potser considerat per molts més arcaic del compte, té el mateix valor que el pronom *es*, però sintàcticament es comporta com els altres pronoms.

Tindríem, doncs;

- [7] *Hom* no ho sabia perquè el secretari no havia dit res.
- [8] *Hom* no sabia per què el secretari no havia dit res.

Són força usuals els títols d'articles periodístics constituïts per una frase que pot ser una oració subordinada, causal o interrogativa indirecta, amb la principal sobreentesa:

- [9] Perquè sóc nacionalista
- [10] Per què sóc nacionalista

El cas més usual és, sens dubte, el segon [10], és a dir, el d'una oració interrogativa indirecta, que hauria de dependre d'una principal com ara «En el text d'aquest article explico (per què sóc nacionalista)». Però també podria ser una subordinada causal [9]. Seria amb una oració principal sobreentesa com ara «He actuat sempre tal com explico en el text d'aquest article (perquè sóc nacionalista)».

Aquest suposat títol d'article periodístic podria ser també una oració subordinada final, amb el verb en subjuntiu, i, naturalment, amb la conjunció final *perquè* (un sol mot):

- [11] Perquè ho sàpiga tothom

Una principal [sobreentesa] d'aquesta subordinada podria ser, per exemple, «En aquest article explico tot el que hem fet (perquè ho sàpiga tothom)».

Es diu habitualment que en les oracions interrogatives directes s'ha d'escriure *per què*, és a dir, separatament. En la major part dels casos és efectivament així, però cal tenir en compte que una interrogativa directa pot contenir una subordinada causal, o final, amb la principal explícita o sobreentesa. Considerem els exemples següents, suposadament essent les frases d'un diàleg:

- [12] Per què no va venir?
- [13] No va venir perquè plovia.
- [14] Perquè plovia?

El primer exemple [12] és el clàssic d'una oració interrogativa directa, amb la coincidència de la preposició i el mot interrogatiu. El següent [13] és el cas més usual d'una subordinada causal, amb l'adequada conjunció *perquè*. El tercer exemple [14] és el que volíem posar en relleu. És una construcció emfàtica, que se sol dir amb un èmfasi molt marcat, en què trobem la mateixa subordinada causal, que depèn de la mateixa principal, ara el·líptica o sobreentesa. L'exemple següent seria gramaticalment correcte, però es pot dir que semànticament impossible:

- [15] Per què plovia?

Es tractaria, certament, d'una pregunta que demanaria una resposta humorística o francament surrealista.

Els exemples següents són anàlegs als anteriors, però amb una subordinada final [amb el verb en subjuntiu]:

[16] Per què li has donat aquests diners?

[17] Perquè em deixi tranquil.

[18] Perquè et deixi tranquil? ◆

La ultratomba i l'ultrason

ALBERT JANÉ (INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS)

A vegades, els usuaris de la llengua, que coneixen bé les normes de l'apòstrof de l'article definit, les quals ens fan escriure *l'única* però *la unitat*, perquè la *u* inicial de *única* és tònica i la *u* inicial de *unitat* és àtona, dubten quan l'article definit del femení ha de precedir mots formats amb el prefix *ultra* 'més enllà', com *ultratomba*, *ultracorrecció* o *ultradreta*, perquè aquests mots composts, a més de l'accent tònic principal, en tenen un de secundari, que recau precisament en la *u* inicial: *la ultratomba* o *l'ultratomba*? El *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC), resol clarament aquest dubte en definicions i exemples d'alguns mots formats amb aquest prefix: *partidari de la ultradreta* (s.v. *ultradretà*), *relatiu o pertanyent a l'ultramicroscopi* o *a la ultramicroscòpia* (s.v. *ultramicroscòpic*), *el misteri de la ultratomba* (s.v. *ultratomba*). Per tant, l'article definit del femení no s'ha d'apostrofar en aquest cas que comentem.

En canvi, sí que s'ha d'apostrofar, en el mateix cas, l'article del masculí, que no coneix les excepcions que afecten el femení. Ja hem vist (s.v. *ultramicroscopi*) *l'ultramicroscopi* al costat de *la ultramicroscòpia*. Anàlogament, doncs, *l'ultradretà*, *l'ultraisme*, *l'ultrallegeger*, *l'ultramar*, *l'ultramuntanisme*, *l'ultrasò*, etc. Un dels reculls de les extraordinàries proeses poètiques de J.V. Foix es diu *Cròniques de l'ultrason*. Teòricament, també hauria pogut ser *Cròniques de la ultrason*, car el substantiu *son* tant pot ser del masculí com del femení, amb els significats, respectivament, 'el fet de dormir' i 'les ganes de dormir'. Però no hi ha dubte que és qüestió del primer cas i, doncs, que ha de ser ben bé ... *de l'ultrason*, car l'article apostrofat és el del masculí. Es tracta, efectivament, d'unes suposades cròniques de més enllà del son, i no de més enllà de la son, que seria una idea totalment absurda. ◆

**PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA**

**Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04**

**Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56**